

2. Нодир Жўрабеков. “Заповедники Узбекистана: сохранение лесов и биоразнообразие”. – Тошкент, Табиат ва инсон. №8, 2006.-37 б
3. <http://orol.zn.uz/46>
4. Asia Khamzina, Nodir Djanibekov, John P.A.Lamers. “How attractive are short-term CDM forestations in arid regions? The case of irrigated croplands in Uzbekistan”. – Washington, Forest Policy and Economics. №13, 2012.-39 p
5. Хамзина А., Ламерс Дж.П.А., Влек П.Л.Г “Орол денгизи ҳавзасидаги Амударё куйи оқимида деградацияга учраган қишлоқ хўжалиги ерларида камайтирилган меъёрлар билан суғориш шароитларида дарахтларнинг илдиз отиши” – Тошкент, Ўрмон экологияси ва бошқаруви. №10, 2005 -178 б.
- 6 «Государственный контроль за охраной животного и растительного мира Республики Узбекистан» – Тошкент, Экологический вестник. №6, 2008, стр 49
7. Шегай О. “ПРООН способствует восстановлению лесов и улучшению жизни сельчан” – Тошкент, Экология хабарномаси. №9, 2011, 36-37 б.

YANGI TARAQQIYOT BOSQICHIDA MILLATLARARO MUNOSABATLAR

Iminov B.B.

*FarDU, O'zbekiston tarixi kafedrası
katta o'qituvchisi, PhD
iminovbegzod7@gmail.com*

Annotatsiya: Ushbu maqolada yangi taraqqiyot bosqichida millatlararo munosabatlarning tarixiy omili yoritilgan. Sotsiologik so'rov orqali respondentlarning millatlararo totuvlik va ahil qo'shnichilikka bo'lgan munosabatlari ilmiy tahlil qilingan.

Kalit so'z va iboralar: strategiya, xalqlar do'stligi, til, madaniy aloqalar, ahil qo'shnichilik, tolerantlik, respondent, millat, xalq, tarixiy tahlil.

Аннотация: в статье рассматривается социально-философский фактор общегосударственных отношений на новом этапе развития. Через социологический опрос был проведен научный анализ отношения респондентов к межнациональному согласию и добрососедству.

Ключевые слова и фразы: стратегия, дружба народов, язык, культурные отношения, добрососедские отношения, толерантность, респондент, нация, народ, социальный анализ.

Annotation: *The article discusses the socio-philosophical factor of intercultural relations in the new stage of development. The attitude of the respondents to intercultural harmony and amicable neighborliness are scientifically analyzed through sociological research*

Key words and phrases: *strategy, friendship of peoples, language, cultural ties, amicable neighborliness, tolerance, respondent, nation, people, social analysis.*

Jahonda bo‘layotgan global o‘zgarishlar jamiyatda millatlararo totuvlik, ahil qo‘shnichilik va diniy bag‘rikenglikni ta‘minlash masalasi davlatlarning barqaror rivojlanishida muhim omil ekanini belgilamoqda. Innovatsion taraqqiyot millatlararo munosabatlarda murakkab ijtimoiy jarayon ekanligini ko‘rsatmoqda. Ushbu jarayon shaxslararo munosabatlarning o‘zgarishiga, xalqlar madaniyati integratsiyasi ta‘sirini takomillashtirishga xizmat qilmoqda. Ayni paytda jamiyatning etnomadaniy turli-tumanligi sharoitida do‘stlik aloqalarini yanada rivojlantirish, bag‘rikenglik, millatlararo totuvlikni mustahkamlash, hamjihatlik va ijtimoiy-madaniy hamkorlikni ta‘minlashning yangi qirralarini o‘rganish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Dunyoning yetakchi ilmiy tadqiqot institut va markazlarida millatlararo munosabatlardagi nizo va mojarolarning oldini olish, milliy g‘oyaga doir Yevropa ilmiy tadqiqotlari Danubius universitetida faol amalga oshirilmoqda. Shu bilan birga, keyingi yillarda global migratsiya munosabati bilan BMT rahnamoligida millatlararo kommunikatsiya muammolari «*Global Trends 2030: Alternative World*» dasturi bo‘yicha xalqaro tizimni aniqlashtirish, voqealarning rivojlanish tendentsiyalari, inqiroz va muammolarni o‘z vaqtida yechimiga javob topish kabi sohalarda istiqbolli ilmiy tadqiqotlar bajarilmoqda. Inson taraqqiyotida milliy madaniy munosabatlarga innovatsion ijtimoiy-ma‘naviy tizimini davlatlararo aloqalarning tamoyili sifatida taklif va tashabbuslar ustida tadqiqotlar amalga oshirilmoqda.

Yangilanayotgan O‘zbekistonda ijtimoiy-madaniy barqarorlikning asosi bo‘lgan millatlararo totuvlik va diniy bag‘rikenglikni ta‘minlash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlarini belgilaydi. «Jamiyatda millatlararo totuvlik va bag‘rikenglik muhitini mustahkamlashga qaratilgan ishlarni sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqish» [1: 3] bilan bevosita bog‘liq. Shu ma’noda madaniy

munosabatlarga innovatsion yondashuv asosida milliy-diniy niqobdagi tahdidlarning oldini olish, yoshlarni millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglik ruhida tarbiyalash Taraqqiyot strategiyasining yo'l xaritasiga kiritilgan.

Mavzuni o'rganish va tadqiq qilish davomida «Taraqqiyot strategiyasi»da millatlararo totuvlikning ijtimoiy-falsafiy jihatarini o'rganish omili sifatida oliy ta'lim tizimida faoliyat yuritayotgan professor-o'qituvchilar va talabalar o'rtasida olib borilgan sotsiologik so'rovnomada millatlararo munosabatlarning falsafiy-ilmiy kontsepsiyalariga asoslangan savollar berdik. «Millatning shakllanishi va rivojlanishiga qaysi omil asosiy kuch?» degan savolga respondentlarning 42,3 foizi hudud, 29,5 foizi til, 14,6 foizi iqtisodiy birlashish, 11,3 foizi ma'naviy-ruhiy omil, 8,7 foizi qadriyatlar birligi va 6,4 foizi hech qaysi omil millatning shakllanishiga ta'sir o'tkazmaydi, degan javobni bildirishdi. Sotsiologik so'rov natijalarini tahlil qilar ekanmiz, fuqarolarning deyarli yarmi millatning shakllanishi va ravnaqiga jug'rofiy, ya'ni makon omilini birlamchi deb bilishadi. Insonda doimiy yashash uchun ma'lum hudud bo'lsa, u millat sifatida shakllanadi degan qarash vujudga keladi. Ammo dunyoda o'zining betakror madaniyati va ma'naviyatiga ega bo'lgan 1600 dan ortiq etnik guruhlar yashayotgan bo'lsa-da, etnoslarning ko'pchiligi o'z hududiga va milliy davlatchiligiga ega emasb[2: 42].

Respondentlarning 30 foiziga yaqini millatning shakllanishida til omilining muhimligini aytadi. Birlashgan Millatlar Tashkiloti o'tgan asrda rasman 2976 tilni qayd etgan bo'lsa-da, sohaning yetakchi mutaxassislari hozirgi paytda 7 mingga yaqin til mavjud ekanligini ta'kidlashmoqda. YUNESKO tomonidan 2005-yilda tuzilgan ro'yxatda 6912 ta qayd etilgan. Ma'lumotlarga ko'ra, 200 ta tilning har birida bir milliondan ortiq, 70 ta tilning har birida 5 milliondan ortiq, faqat 13 ta tilning har birida 50 milliondan ortiq kishi muloqot qiladi. Til insonning ijtimoiy-ruhiy aloqa vositasi. Uni boyitish va ma'naviy merosni saqlash har bir millat va elatning asosiy vazifasidir. Dunyoda 7 mingga yaqin til bo'lsa, asr oxiriga kelib ularning 95 foizi o'lik tilga aylanadi. YUNESKOning [3] 2017-yil iyundagi ma'lumotiga ko'ra, o'lim yoqasida turgan 2,5 mingta tilning 15 tasi O'rta Osiyo

xalqlariga to'g'ri keladi. Agar til jamiyatda yo'qolish xavfida bo'lsa, bu albatta, millat va xalqning inqiroziga olib kelishi mumkin. Shunga ko'ra, millatning shakllanishida ham tilning o'rni beqiyos ekanligi fikrimizga dalildir.

Sotsiologik so'rov jarayonida talaba yoshlarning millatning shakllanishiga ma'naviy-ruhiy omil ta'sir ko'rsatadi degan qarash juda kam ko'rsatkichni ko'rsatdi. Globallashuvning salbiy jihatlari millatning milliy qadriyatlarining yemirilishi, milliy g'oya va o'zlikni anglash, ommaviy madaniyat ta'siriga tushish natijasida ko'pmillatli tarkibga ega aholi o'rtasida milliy, diniy, g'oyaviy negizda qarama-qarshiliklarni yuzaga keltiradi. «Shuning uchun millatni asrash uchun milliy ma'naviyatni asrash globallashuvning avj olishi sharoitidagi o'ta muhim milliy manfaatlarga molik vazifaga aylanib bormoqda» [4: 4-6].

So'nggi yillarda jahonda ro'y berayotgan o'zgarishlarning asosi millatlarning va xalqlarning mentalitetiga qaratilgan. Milliy-madaniy qadriyatlarning yemirilishi, milliy tilga nisbatan hurmatsizlik, ajdodlardan qolgan milliy urf-odatlar, an'analarga g'arbning ta'siri, shaxslar o'rtasida milliy vatanparvarlik g'oyasiga zarar etish, millatchilik kayfiyatini vujudga kelishi kabi omillarga duch kelishimiz mumkin. Shuning uchun millatni millat bo'lib shakllanishiga va ravnaq topishiga ma'naviy omil juda katta ta'sir o'tkazadi [5: 28].

«Sizningcha, jamiyatda millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglik sohasida olib borilayotgan islohotlarning samaradorligiga nima salbiy ta'sir ko'rsatmoqda?» deb nomlangan savolga respondentlar quyidagicha javob berdi. So'rovnomada ishtirok etgan respondentlarning 18 foizi fuqarolarning bilimsizligi va jamiyatning umumiy dunyoqarashining pastligi deb javob berishdi. Jamiyat va millatni rivojlantirishda fuqarolarning huquqiy savodxonligi, ilmiy va siyosiy bilimlari, qonunlarni bilish va ularni hurmat qilishi o'ta muhim. Millat o'z haq-huquqlarini bilishi va unga munosabat bildirishi lozim. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 18-moddasida [6: 12] «jinsi, irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishi, e'tiqodi, shaxsiy va ijtimoiy mavqeyidan qat'i nazar, qonun oldida

tengdir», – deb belgilab qo'yilgan. Millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglik sohasida olib borilayotgan islohotlarning samaradorligiga fuqarolarning bilimsizligi va savodxonligi u darajada katta salbiy ta'sir ko'rsatmaydi.

Respondentlarning 11 foizi rahbarlarda islohotlarni amalga oshirishga bilim va ko'nikmalarning yetishmasligi deb javob berishgan. Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 17-noyabrdagi «Millatlararo totuvlik, bag'rikenglik va hamjihatlikni ta'minlash bo'yicha jamoatchilik kengashlari faoliyatini tashkil etish» [7] to'g'risidagi Qarori asosida turli millat vakillari yashayotgan hududlar aholisining ijtimoiy-iqtisodiy muammolarini har chorakda muhokama qilish va hamkorlikni yo'lga qo'yish choralari belgilangan. Qarorga ko'ra, Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar, tumanlar va shahar hokimliklari huzurida jamoatchilik nazorati kengashlari tuzildi. Jamoatchilik kengashining yana bir muhim vazifasi joylarda etnoturizmni shakllantirish va rivojlantirishga qaratilgan.

Respondentlarning 61 foizi davlatda millatlararo totuvlikni ta'minlash sohasida olib borilayotgan islohotlarga fuqarolarning korrupsiyaga moyilligi sababini ko'rsatishgan. Korrupsiya va unga qarshi kurash masalasi bugungi kunning eng dolzarb vazifalaridan biridir. Bu illatning yoyilishi o'ta salbiy oqibatlariga olib keladi. Korrupsiya, xususan, jamiyatda amalga oshirilayotgan islohotlarning amalga oshishiga to'sqinlik qiladi, iqtisodiy rivojlanishning sekinlashishi, kadrlar sifatining pasayishi va oqibatda barcha sohalarda uyushgan jinoyatchilikning ildiz otishiga, hukumatga bo'lgan ishonch yo'qolishi va ijtimoiy-siyosiy beqarorlikka sabab bo'ladi. Respondentlarning bu darajada yuqori foizda baho berishi juda salbiydir. Mamlakat korrupsiya botqog'iga botsa, davlatda millatlararo munosabatlar va diniy bag'rikenglikka putur yetishi aniqdir.

Respondentlarning 10 foizi yuqorida keltirilgan omillarning hech qaysi biri mamlakatda millatlararo totuvlikka rahna solmaydi, – deb javob berishdi.

Xulosa qilib aytganda, millatlararo totuvlik kontseptsiasining fenomenologik holatida millatning takomillashuviga, ijtimoiy hayotdagi o'rni, turli millatlar ongida yagona fuqarolik tushunchasini shakllantirish tuyg'usi

o'rganilayotgan masalaning ijtimoiy-falsafiy mohiyatini ochib beradi. Millatlararo totuvlikni ta'minlashda «Taraqqiyot strategiyasi»ni o'rganish jarayonida quyidagi xulosalar ishlab chiqildi:

birinchidan, globallashtirish sharoitida millatlarning integratsiya va differentsiatsiya holatlarining tezlashayotganini ko'rish mumkin. Bu sharoitda millatning etnogenezini saqlab qolish eng katta muammoga aylanmoqda. Jarayonlarga xos tendentsiyalarni o'z vaqtida aniqlash va ularga tavsiyalar ishlab chiqish hamda amaliyotga tatbiq qilish orqali salbiy oqibatlarining oldini olish mumkin;

ikkinchidan, Taraqqiyot strategiyasini o'rganish tufayli yoshlar ongida mamlakatimizda hukmronlik qilayotgan tinchlik, osoyishtalik va yaratuvchilik kayfiyati, bevosita fuqarolik jamiyati rivojlanishi va insonning yaratuvchilik faoliyati, madaniy munosabatlarni yanada kengaytirish zaruriyati bilan bog'liqligiga amin bo'ladi. Bo'lajak mutaxassislariga ijtimoiy fanlar doirasida millatlararo totuvlik, madaniy aloqalardagi hamfikrlilik, yaxshi qo'shnichilik, xalqaro savdo munosabatlaridagi uyg'unlikni ta'minlash samaradorligini tushuntirib borish ularda vatan taqdiriga daxldorlikni kuchaytiradi;

uchinchidan, fuqarolar orasida tolerantlik, qardosh xalqlar madaniyatiga muhabbat, ularning madaniyati, tili, urf-odati, tarixiga chuqur hurmatni shakllantirish, axloqiy, ma'naviy madaniyatini yuksaltirishda ijtimoiy-gumanitar fanlarning yuqori malakali professor-o'qituvchilar tomonidan o'tkazilishi ham muhim omillardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan manba va adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston demokratik o'zgarishlar, keng imkoniyatlar va amaliy ishlar mamlakatiga aylanmoqda // Yangi O'zbekiston gazetasi. – 2021,17-avgust.

2. Nazarov N.A. Markaziy Osiyo polietnik sotsiumida millatlararo munosabatlar takomillashuvining falsafiy-funksional tadqiqoti. Falsafa fan.....doktori (DSc) diss. avtoreferati. – Toshkent, 2019. – 42 b.

3. [http //ru.unesco.org](http://ru.unesco.org). 2019 // Dunyo tillari.
4. Saifnazarov I., Obidov A. Dinlararo hamjihatlik–ijtimoiy barqarorlik omili. – Toshkent: Innovatsion rivojlanish nashriyot–matbaa uyi, 2019. – 244 b.
5. Otamurodov S. Globallashuv va milliy-ma’naviy xavfsizlik. –Toshkent: O‘zbekiston, 2018. –B. 4-6.
6. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2019. – B. 12.
7. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 17-noyabrdagi №723 sonli «Millatlararo totuvlik, bag‘rikenglik va hamjihatlikni ta’minlash bo‘yicha jamoatchilik kengashlari faoliyatini tashkil etish to‘g‘risida»gi Qarori // Xalq so‘zi. №289 (4586) 2020-yil, 18-noyabr. – B.2-3.

YANGI O‘ZBEKISTONDA MILLATLARARO TOTUVLIK VA DINLARARO BAG‘RIKENGLIKNI MUSTAHKAMLASHNING HUQUQIY ASOSLARINI YARATILISHI

Bekmirzayev R.B.

FarDU, O‘zbekiston tarixi kafedrası katta o‘qituvchisi
freedomsayts@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekistonda millatlararo totuvlik va dinlararo bag‘rikenglikning mustahkamlash borasidagi islohotlarning huquqiy asoslarini yaratilishi bilan bog‘liq bo‘lgan jarayonlar o‘rganib chiqilgan.

Kalit so‘z va iboralar: Millatlararo munosabatlar, millatlararo totuvlik, miliy-madaniy markazlar, diniy bag‘rikenglik.

Аннотация: В данной статье исследуются процессы, связанные с созданием правовой базы реформ по укреплению межнационального согласия и межконфессиональной толерантности в Узбекистане.

Ключевые слова и фразы: Межэтнические отношения, межнациональное согласие, национально-культурные центры, межрелигиозная толерантность.

Annotation: This article examines the processes associated with the creation of a legal framework for reforms to strengthen interethnic harmony and interfaith tolerance in Uzbekistan.

Key words and phrases: Interethnic relations, interethnic harmony, national cultural centers, interreligious tolerance.

Tarixiy tajriba shuni ko‘rsatadiki, ko‘p millatli davlatlar har doim o‘z hududida istiqomat qilayotgan turli xalq va millatlarning hamjihatligidan bevosita